

SELETUSKIRI

Vabariigi Valitsuse otsuse juurde

„Eesti seisukohad Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi eelnõu kohta, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades ja Euroopa kaugosalemismäärust (uuesti sõnastatud)“

1. Sissejuhatus

Vabariigi Valitsuse seisukoht antakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi eelnõu kohta, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades ja Euroopa kaugosalemismäärust (uuesti sõnastatud; COM(2026) 313, 2026/0172(COD); edaspidi direktiivi eelnõu). Eelnõuga sõnastatakse uuesti direktiiv 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades (edaspidi kehtiv EIO direktiiv), ning luuakse Euroopa kaugosalemismäärus (edaspidi ERPO).

Euroopa Komisjoni eelnõu COM(2026) 313 ajakohastab Euroopa uurimismääruse (EIO) reegleid tõendite piiriülese kogumise kiirendamiseks ja õigusselguse suurendamiseks. Samuti luuakse Euroopa kaugosalemismäärus (ERPO), mis võimaldab teises liikmesriigis viibival kahtlustataval, süüdistataval või kannatanul osaleda kriminaalkohtu istungil kaugteel.

Eesti toetab EIO ajakohastamist, tingimusel, et säilib liikmesriikide menetlusautonoomia ja tõendite kogumise paindlikkus. Uued nõuded ei tohi tekitada tarbetuid kooskõlastus-, kinnitamise-ega teavitamiskohustusi. **Prokuröril peab säilima pädevus EIO väljastada**, kui vajalik kohtu luba on juba antud või kui riigisisene õigus seda ei nõua.

Piiriülese jälgimise regulatsioon peab tagama täitjariigi sisulise kontrolli. Kiireloomulise jälgimise esmane teavitus peab võimaldama otsustada jälgimise lubatavuse ja jätkamise tingimuste üle. **Eesti toetab EIO kasutamist ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise menetlustes**, säilitades kriminaalmenetluslikud tagatised isikute õiguste kaitseks.

Eesti toetab ERPO loomist, kuid kaugosalemise lubatavus peab jääma taotleva riigi õiguse reguleerida. Taotleva ja täitjariigi ülesanded tuleb selgelt eristada ning vältida täitjariigi kohtute ebaproportsionaalset koormamist. **Kaugosalemine peab üldjuhul põhinema isiku nõusolekul**, mille saamine on taotleva riigi ülesanne. Tagada tuleb turvaline ja konfidentsiaalne suhtlus kaitsjaga ning selgelt sätestada nõusolekuta kaugosalemise erandid ja nõusoleku tagasivõtmise kord.

Eesti toetab tõhusaid õiguskaitsevahendeid, vältides nende dubleerimist ja menetluse põhjendamatut pikenemist. Toimingu vaidlustamine peab toimuma selles liikmesriigis, kelle otsust või toimingut vaidlustatakse. Täitjariigis esitatud kaebus ei tohiks automaatselt peatada ERPO täitmist taotleva kohtu pädevusse kuuluvates küsimustes.

Eesti toetab justiitskoostöö digitaliseerimist ja statistika automatiseeritud kogumist olemasolevatest infosüsteemidest. Rakendamine eeldab kriminaalmenetluse seadustiku muutmist ning asutuste töökorralduse ja infosüsteemide kohandamist. **Kaheaastane ülevõtmistähtaeg on põhjendatud, kui tehnilised nõuded on aegsasti teada, ELi lahendused valmivad ja komisjon toetab rakendamist.** Lisakohustuste korral tuleb tähtaeg üle vaadata. Täpsed rakendamiskulud selguvad rakendamisetapis.

Direktiiviga 2014/41/EL loodi Euroopa uurimismäärus (edaspidi EIO), mis on kujunenud Euroopa Liidu peamiseks vahendiks kriminaalmenetlustes tõendite piiriüleseks hankimiseks. Direktiivi eelnõu eesmärk on ajakohastada EIO kohaldamise reegleid, suurendada õigusselgust ning lahendada

senises praktikas ilmnenud probleeme. Muu hulgas täpsustatakse tõendite kogumise ja kasutamise korda ning reguleeritakse uusi piiriülese koostöö olukordi.

ERPO on eelnõuga loodav uus vastastikuse tunnustamise instrument. Selle alusel saab teises liikmesriigis asuv kahtlustatav, süüdistatav või kannatanu osaleda teisest liikmesriigist kaugsidetehnoloogia abil kriminaalkohtu istungil. Kehtiva EIO direktiivi artikkel 24 võimaldab videokonverentsi kasutada küll tõendite kogumiseks ülekuulamisel, kuid ei loo üldist vastastikuse tunnustamise korda isiku osalemiseks oma kriminaalasja kohtuistungil teisest liikmesriigist.

Komisjoni hinnangul tugineb EIO muudatuste eelnõu direktiivi 2014/41/EL kohaldamisel liikmesriikides saadud kogemustele, sealhulgas vastastikuste hindamiste kümnenenda vooru tulemustele.

Direktiivi vastuvõtmine eeldab kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) muutmist ning kohtute ja teiste pädevate asutuste töökorralduse ja infosüsteemide kohandamist.

Algatus seondub Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteediga edendada tõhusat piiriülest õiguslast koostööd. EIO toimimise parandamine ja ERPO kui piiriülese vastastikuse tunnustamise instrumendi loomine toetavad seda eesmärki.

Euroopa Komisjon esitas direktiivi eelnõu 23. juunil 2026. Eelnõu edastati liikmesriikide parlamentidele 26.08.2026 ning subsidiaarsuskontrolli tähtaeg on 27.10.2026.

Eelnõu menetletakse EL Nõukogu kriminaalasjade COPEN töörühmas tavamenetluse korras, algatust on arutatud 22.07.2026 ja 02.09.2026 ning menetlus on pooleli. Järgmine COPENi töörühma arutelu toimub 28-29.09.2026.

Vabariigi Valitsuse otsuse eelnõu ja seletuskirja koostasid Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna kriminaalkoostöö ja õigusloome talituse nõunik Aare Pere ja sama talituse juhataja Laura Vaik.

Valdkonna eest vastutab Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalpoliitika asekancleri ülesannetes Mari-Liis Sööt (mari-liis.soot@justdigi.ee).

2. Direktiivi eelnõu sisukokkuvõte

Kehtiva EIO direktiivi järgi kasutatakse EIOt selleks, et teha teises liikmesriigis üks või mitu uurimistoimingut tõendite hankimiseks või saada sealt juba olemas olev tõend. Täitjariik tunnustab EIO ilma täiendavate formaalsusteta ja teeb taotletud toimingu üldjuhul sama korra järgi nagu võrreldavas riigisisises asjas. Eelnõuga neid põhimõtteid ei muudeta. Peamised sisulised muudatused on järgmised.

EIO koostamine ja kinnitamine

Eelnõuga ei muutu põhimõte, et prokurör võib ka edaspidi EIO koostada. Täiendavalt lisatakse võimalus, et kui taotletava uurimistoimingu tegemiseks on taotleva riigi õiguse kohaselt vajalik kohtu eelnev luba ja seda ei ole enne EIO koostamist saadud, peab EIO enne edastamist kinnitama kohus. Kui kohtu luba on juba antud, ei ole täiendav kinnitamine vajalik. Eelnõuga lisatava uue võimalusena võib EIOga taotleda ka menetlusdokumendi kättetoimetamist, kui see on taotletud uurimistoimingu tegemiseks rangelt vajalik.

Teabe ja tõendite hilisem kasutamine

Kehtiv direktiiv ei sisalda üldist korda EIOga saadud teabe või tõendite muul eesmärgil kasutamiseks ega nende edasisaatmiseks. Eelnõuga lisatava artikli 21 järgi tuleb tõendite muul eesmärgil kasutamiseks saada eelnev nõusolek siis, kui täitjariik on tõendite edastamisel sellise tingimuse seadnud. Teabe või tõendite edasisaatmiseks teisele liikmesriigile, kolmandale riigile või rahvusvahelisele organisatsioonile on eelnev nõusolek vajalik alati. Uus artikkel 35 loob eraldi

nõusolekumenetluse ka varem õiguskaitseasutuste vahel vahetatud teabe tõendina kasutamiseks, kui nõusolekut nõuab taotluse esitanud riigi õigus või teabe algse edastamise tingimus.

Ajakriitilised uurimistoimingud ja piiriülene jälgimine

Kehtivas direktiivis puudub üldine kord, mille järgi saaks EIO-s taotletud toimingut teha enne EIO tunnustamise või täitmise otsust. Eelnõu artikli 13 lõige 4 näeb reaalarajas, pidevalt ja teatava aja jooksul tõendeid koguvate toimingute, elektroonilise side pealtkuulamise ja piiriülese jälgimise puhul täitjariigile ette võimaluse lubada toimingut ajutist täitmist enne EIO suhtes lõpliku otsuse tegemist. Lisaks luuakse artikliga 30 uus EIO menetlus taotlevas riigis alustatud isiku või eseme jälgimise jätkamiseks täitjariigis, kui jälgimise käigus tehakse tõendite hankimiseks tehniliste vahenditega heli-, visuaalseid või muid salvestisi. Eelnõu kohaselt tuleb piiriülese jälgimise alustamisest viivitamata teavitada täitjariiki ning EIO tuleb esitada hiljemalt 48 tunni jooksul. Piiriülest jälgimist võib 48 tunni jooksul jätkata kui täitjariik ei ole seda keelanud. Politsei operatiivkoostöö raames toimuvale piiriülesele jälgimisele (mille eesmärk ei ole tõendite kogumine) jääb kohaldatavaks Schengeni rakenduskonventsioon ning kohaldatav õigusakt tuleb valida meetme peamise eesmärgi järgi.

Elektroonilise side pealtkuulamine ja tehnilised salvestusseadmed

Teise liikmesriigi tehnilist abi vajava pealtkuulamise EIO kord jääb alles, kuid täpsustatakse, et pealtkuulamise jätkamiseks üle esialgses EIOs märgitud aja tuleb koostada uus EIO. Tehnilise abita pealtkuulamise senisele teavitusmenetlusele lisatakse muu hulgas võimalus küsida lisateavet, pikendada teavitatud liikmesriigi vastamistähtaega ning nõuda kasutamiskeelu korral saadud materjali kustutamist. Uus artikkel 34 loob samalaadse teavituskorra juhaks, kui ühes liikmesriigis lubatud asukoha-, heli- või visuaalsete andmete kogumist võimaldav tehniline salvestusseade siseneb teise liikmesriigi territooriumile ja selle riigi tehnilist abi ei vajata.

Euroopa kaugosalemismäärus (ERPO)

ERPO on uus vastastikuse tunnustamise instrument, mis võimaldab teises liikmesriigis asuval kahtlustataval, süüdistataval või kannatanul osaleda kaugteel kriminaalkohtu istungil. Seni oli EIO direktiivis reguleeritud üksnes võimalus isikute kaugülekuulamiseks, ERPO lisab sellele võimaluse ka täiemahuliseks kohtuistungil osalemiseks.

Üldjuhul eeldab kohtuistungil kaugteel osalemine asjaomase menetlusosalise nõusolekut ning ilma nõusolekuta saab seda kasutada üksnes erandlikel asjaoludel. ERPO täitmise üle otsustab täitjariigi kohus, kes korraldab isiku osalemise ja tehnilised tingimused, kuid istungi viib läbi taotleva riigi asutus ning kohaldatakse taotleva riigi õigust. Eelnõu näeb ette ka kaitsja osalemise, õiguskaitsevahendid ja võimaluse keelduda täitmisest, kui see koormaks täitjariigi kohtusüsteemi selgelt ebaproportsionaalselt.

3. Õiguslik alus, subsidiaarsus ja proportsionaalsus

Direktiivi eelnõu õiguslik alus on Euroopa Liidu toimimise lepingu (edaspidi ELTL) artikli 82 lõike 1 punkt a. Selle alusel võivad Euroopa Parlament ja nõukogu kehtestada normid ja menetlused kohtuotsuste ning õigusasutuste otsuste kõigi vormide tunnustamise tagamiseks kogu liidus. Samal õiguslikul alusel võeti vastu ka direktiiv 2014/41/EL. EIO ja ERPO on vastastikuse tunnustamise instrumentid, mille puhul ühe liikmesriigi õigusasutuse otsust tunnustatakse ja täidetakse teises liikmesriigis. Eesti hinnangul on ELTL artikli 82 lõike 1 punkt a eelnõu õigusliku alusena põhjendatud.

Euroopa Liidu lepingu artikli 5 lõike 3 kohaselt võib liit valdkonnas, mis ei kuulu tema ainupädevusse, tegutseda juhul, kui liikmesriigid ei suuda kavandatud meetme eesmärgi piisavalt saavutada ning neid saab meetme ulatuse või toime tõttu paremini saavutada liidu tasandil. Eelnõu reguleerib piiriülest tõendite hankimist ja teises liikmesriigis asuva isiku kaugosalemist kriminaalkohtu istungil. EIO on juba liidu tasandil kehtestatud vastastikuse tunnustamise instrument ning selle ühiseid reegleid ei saa liikmesriigid eraldi muuta. Samuti ei saa üks liikmesriik oma

õigusega kohustada teise liikmesriigi asutust korraldama seal asuva isiku osalemist tema kriminaalasja kohtuistungil. Seetõttu vastab eelnõu subsidiaarsuse põhimõttele.

Eelnõu vastab ka proportsionaalsuse põhimõttele. EIO muudatused täiendavad olemasolevat vastastikuse tunnustamise korda ega loo selle asemele uut süsteemi. ERPO piirdub piiriülese kaugosalemisega ega ühtlusta liikmesriikide riigisiseseid kaugosalemise reegleid. ERPO koostamine on iga juhtumi puhul eraldi hinnatav ning eeldab selle asjakohasuse ja proportsionaalsuse kontrolli; üldreeglina on vajalik ka asjaomase isiku nõusolek. Täitjariik võib ERPO tunnustamisest või täitmisest erandkorras keelduda, kui selle täitmine paneks konkreetset juhul tema kohtusüsteemile selgelt ebaproportsionaalse koormuse.

4. Esialgsete mõjude analüüsi kokkuvõte

Komisjon ei koostanud eelnõule tavapärasest mõjuhinnangut. Erandit põhjendati kahe asjaoluga: võimalike poliitikavalikute piiratud ring ning olulise negatiivse majandus-, sotsiaal- või keskkonnamõju puudumine. EIO direktiivi toimumist oli juba hinnatud vastastikuste hindamiste kümnendas voorus, mille soovitudele eelnõu EIOt puudutavad muudatused suuresti tuginevad. Komisjoni hinnangul on muudatused valdavalt tehnilised ja menetluslikud. Komisjoni ettepaneku seletuskirja järgi koostatakse mõjuhinnangu asemel talituste töödokument, milles käsitletakse probleeme, valitud lahendusi, oodatavaid mõjusid, konsultatsioonide tulemusi ja edasist seiret.

Eelnõu peamine mõju Eestile avaldub kohtute, prokuratuuri ja uurimisasutuste töökorralduses. EIO puhul lisanduvad uued teavitus- ja nõusolekumenetlused ning kiireloomulise piiriülese jälgimise kord. EIO on kõige enam kasutatav Euroopa Liidu kriminaalõigusalase koostöö instrument. Aastas saabub Eestisse täitmiseks ligikaudu 800 Euroopa uurimismäärust ning Eesti edastab teistele liikmesriikidele ligikaudu 300 Euroopa uurimismäärust. EIO täpsem regulatsioon ja uute alustega täiendamine võib taotluste arvu suurendada, kuid aitab samal ajal parandada õigusselgust ning võimaldab piiriüleseid koostöömenetlusi korraldada kiiremini ja ühetaolisemalt.

ERPO annab kohtutele uue ülesande tunnustada ja täita teise liikmesriigi tehtud kaugosalemismäärusi. Sellega võivad kaasneda täiendav töökoormus, koolitusvajadus ja infosüsteemide arendamise kulud.

Menetlusosaliste jaoks võib ERPO lihtsustada kriminaalmenetluses osalemist, kui isik asub teises liikmesriigis. Samal ajal võib kaugosalemine mõjutada kaitse- ja muid menetlusõigusi, mistõttu sisaldab eelnõu nõusoleku, kaitsja, õiguskaitsevahendite ja muude menetluslike tagatiste reegleid. Komisjoni hinnangul peaks mõju füüsilistele ja juriidilistele isikutele olema kokkuvõttes positiivne, sest muudatused suurendavad õiguskindlust, parandavad menetluste tõhusust ja hõlbustavad õiguskaitse kättesaadavust.

Riigieelarvele ja infosüsteemidele võib mõju tekkida eelkõige ERPO tehniliste lahenduste, detsentraliseeritud IT-süsteemi kasutamise, statistikakohustuste ning asutuste töökorralduse muutmise tõttu. Täpset kulu ei ole praegu võimalik hinnata. Komisjon eeldab, et avaliku sektori lisakulusid tasakaalustab osaliselt piiriülese koostöö kiirenemisest ning viivituste, isikute üleandmistest ja muu töökoormuse vähenemisest tulenev sääst.

Ettepanekust tulenevaid kulusid käsitletakse riigi eelarvestrateegia protsessis ning täpsemad kulud selguvad rakendamisetapis, sõltuvalt Euroopa Liidu Nõukogu, Euroopa Parlamendi ja Euroopa Komisjoni vahel saavutatavast lõplikust kokkuleppest. Infosüsteemide arendamiseks on tõenäoliselt võimalik taotleda ka EL eelarve vahendeid.

5. Direktiivi sätete õiguslik ja võrdlev analüüs

Direktiivi eelnõu on koostatud uuesti sõnastamise (*recast*) tehnikas. Suur osa direktiivi 2014/41/EL sätetest võetakse üle sisuliselt muutmata kujul, kuid lisandub mitu uut menetlust ning kogu ERPO jaotis. Muutmata EIO sätete puhul jääb asjakohaseks KrMS 19. peatüki 8. jao 1². jaotise regulatsioon.

Artiklid 1–4. Reguleerimisese, mõisted, Euroopa uurimismäärus ja selle kohaldamisala

Artikkel 1 laiendab direktiivi reguleerimiseseme lisaks EIOle piiriülese jälgimise kiireloomulistele teatistele, artiklite 33 ja 34 kohastele tehnilise abita uurimistoimingute teatistele, varem vahetatud teabe tõendina kasutamise nõusolekutaotlustele ja ERPOle. Artikli 2 järgi võib prokurör jätkuvalt EIO koostada, kuid kui taotletav uurimistoiming vajab taotlevas riigis kohtu eelnevat luba ja seda ei ole riigisisese korra kohaselt saadud, peab EIO enne edastamist kinnitama kohus. Kui toiming kohtu luba ei vaja, võib EIO koostada prokurör.

ERPO taotlev ja täitev asutus peab olema kohus. Uue mõistena määratletakse „elektrooniline side“ kui elektroonilise side võrkude või teenuste kaudu toimuv side, sealhulgas selle sisu ja kaasnevad andmed. Artiklid 3 ja 4 jätavad alles senise põhimõtte, et EIOga saab taotleda teises liikmesriigis uurimistoimingute tegemist või seal juba olemas oleva tõendi hankimist. EIO hõlmab jätkuvalt kõiki uurimistoiminguid, välja arvatud ühise uurimisrühma loomine ja tõendite kogumine sellise rühma raames. Uue võimalusena lisatakse eelnõu artiklisse 4 ka võimalus, et EIO alusel on võimalik taotleda ka menetluskohustusdokumentide kättetoimetamist, kui see on taotletud uurimistoimingute täitmiseks rangelt vajalik.

Artiklid 5–12. Menetluste liigid, vorm, täitmine, edastamine ja keeldumisalused

Artiklis 5 loetletud menetlused, mille korral EIO võib koostada, eelnõuga ei muutu. Artikkel 6 lisab EIO vormile vajaduse korral kohtu loa, otsuse kuupäeva ja viitenumbri ning teabe õiguskaitsevahendite kasutamise võimaluste kohta. Menetluskohustuse kättetoimetamise taotluse korral tuleb dokumendile lisada adressaadile arusaadav tõlge, kui on alust arvata, et ta ei mõista dokumendis kasutatavat keelt. Artikli 7 vajalikkuse ja proportsionaalsuse tingimused jäävad samaks. Artikkel 8 lubab EIO edastada otse täitvale asutusele või keskasutuse kaudu. Artikkel 9 säilitab varasemat EIOt täiendava EIO korra. Artikkel 10 säilitab põhimõtte, et täitev asutus või ametiisik tunnustab EIOt ilma täiendavate formaalsusteta ja täidab selle nagu võrreldava riigisisese taotluse. Artiklid 11 ja 12 ei lisa uusi teist tüüpi uurimistoimingute kasutamise ega EIO tunnustamata või täitmata jätmise aluseid.

Rootsi tõstatas COPEN töörühmas küsimuse, kas EIO direktiiv võimaldab tulevikus piisavalt selgelt kasutada Euroopa uurimismäärust ka sellistes konfiskeerimismenetlustes, kus vara konfiskeerimine ei sõltu konkreetse kuriteo toimepanemise tõendamisest. Küsimus on tekkinud seoses direktiiviga (EL) 2024/1260 ja eelkõige selle artikliga 16, mis näeb ette kohustuse võimaldada konfiskeerimist ka kuritegeliku käitumisega seostatava seletamatu päritoluga vara puhul. EIO direktiivi eelnõu artikli 5 kohaselt saab EIO koostada üksnes „kriminaalmenetluses, mida õigusasutus kuriteo suhtes toimetab taotleva riigi õiguse kohaselt või mida õigusasutus võib alustada“. Selline sõnastus ei pruugi hõlmata direktiivi (EL) 2024/1260 artikli 16 alusel toimetatavaid konfiskeerimismenetlusi.

Artikkel 13. Tunnustamise ja täitmise tähtajad

Artiklites säilivad EIO 30-päevane tunnustamise ja täitmise otsuse tegemise tähtaeg ja 90-päevane uurimistoimingute tegemise tähtaeg. Uus on artikli 13 lõige 4, mille järgi tuleb reaalarajas läbiviidavate toimingute, elektroonilise side pealtkuulamise ja piiriülese jälgimisega seotud EIOsid menetleda viivitamatut tähelepanu nõudvana. Kui see on toimingute tulemuslikkuse tagamiseks vajalik, võib täitjariik lubada toimingute ajutist täitmist kuni tunnustamise või täitmise otsuseni. Kui EIO tunnustamisest või täitmisest keeldutakse, tuleb ajutine täitmine lõpetada. Hangitud materjali võib taotlev riik sellisel juhul kasutada üksnes siis, kui see on rangelt vajalik avalikku julgeolekut ähvardava vahetu ja tõsise ohu ennetamiseks.

Artiklid 14–16. Tõendite üleandmine, edasilükkamine ja teavitamine

Artikli 14 alusel jääb kehtima tõendite viivitamatu üleandmise kord, kuid lisatakse lõige 5, mille alusel saab täitjariik vajaduse korral märkida, kas tõendite kasutamisele kohaldatakse artiklis 21 sätestatud kasutamise või edastamise piiranguid. Artiklis 15 sätestatud EIO tunnustamise või täitmise edasilükkamise alused ei muutu. Artikkel 16 säilitab kohustuse teatada EIO kättesaamisest nädala jooksul ning nõuab viivitamatut teavitamist muu hulgas siis, kui EIO vorm on puudulik või ilmselgelt ebatäpne, kui täitmise käigus ilmneb vajadus kaaluda algselt taotlemata uurimistoimingut või kui taotleva asutuse või ametiisiku nõutud formaalsusi ja menetlusi ei saa järgida.

Artikkel 17. Õiguskaitsevahendid

Säilib kehtiva direktiivi põhimõte, et EIOga seotud uurimistoimingu suhtes peavad olema kättesaadavad samaväärsed õiguskaitsevahendid nagu sarnases riigisisises asjas. Eelnõu täpsustab, et neid õiguskaitsevahendeid peavad saama kasutada kahtlustatavad, süüdistatavad ja muud isikud, kelle õigusi uurimistoiming kahjustab.

Artikli 17 peamine muudatus on uue õiguskaitsevahendi sõnaselge sätestamine juhtudeks, kus Euroopa uurimismäärusega taotletakse juba täitjariigi valduses olevate tõendite üleandmist. Sellisel juhul peab puudutatud isikul olema võimalik täitjariigis vaidlustada nende tõendite kogumiseks tehtud uurimistoimingute seaduslikkust samadel alustel nagu võrreldavas riigisisises menetluses. Samuti lisatakse täitjariigile kohustus teavitada taotlevat riiki selliste õiguskaitsevahendite kasutamisest.

Artiklid 18–20. Ametnike vastutus ja konfidentsiaalsus

Artiklid 18 ja 19 taotleva riigi ametnike kriminaal- ega tsiviilvastutuse reeglite kohta jäävad eelnõuga endiseks. Artikkel 20 säilitab EIO konfidentsiaalsuse reeglid ning lisab lõike 5, mille järgi ei mõjuta konfidentsiaalsus artiklis 21 sätestatud teabe või tõendite edasise kasutamise ja edasisaatmise tingimusi.

Artikkel 21. Teabe või tõendite edasise kasutamise ja edasisaatmise tingimused

Artikkel on uus ning selle peamine eesmärk on luua ühtne kord EIOga saadud tõendite edasiseks kasutamiseks ja edasiandmiseks. Kehtivas direktiivis on see küsimus reguleeritud killustatult. Kui EIO täitmise või artiklite 33 ja 34 teavitushetke tulemusena saadud teabe või tõendite kasutamist muul eesmärgil piiraks täitjariigi või teavitatud liikmesriigi õigus sarnases riigisisises asjas, teatab asjaomane riik need tingimused. Sellisel juhul on muul eesmärgil kasutamiseks vaja eelnevat nõusolekut. Teabe või tõendite edasisaatmiseks teisele liikmesriigile, kolmandale riigile või rahvusvahelisele organisatsioonile on eelnev nõusolek vajalik alati. Nõusoleku andmise otsus tehakse üldjuhul 14 päeva jooksul ja tähtaega võib pikendada kuni kümne päeva võrra. Avalikku julgeolekut ähvardava vahetu ja tõsise ohu korral võib teavet erandina kasutada või edasi saata enne nõusoleku saamist, kuid taotluse saanud asutust tuleb sellest 24 tunni jooksul teavitada.

Artiklid 22–29. Ajutine üleviimine ja erimeetmed

Artiklid 22 ja 23 säilitavad vahistatud isiku ajutise üleviimise korra. Artikkel 24 lisab kahtlustatava või süüdistatava kaugsidetehnoloogia abil ülekuulamisele sõnaselge tingimuse, et toimingu eesmärk peab olema tõendite kogumine ja see ei tohi minna sellest eesmärgist kaugemale. Artikkel 25 telefonikonverentsi ning artiklid 26 ja 27 finantskontode ja -tehingute kohta jäävad samuti sisuliselt samaks. Artikkel 28 lisab reaajas, pidevalt ja teatava aja jooksul tõendeid koguvate toimingute hulka jälgimise täitjariigi territooriumil ning asukoha-, heli- või visuaalsete andmete kogumist võimaldava tehnilise seadme paigaldamise ja kasutamise. Nende toimingute tegemise, juhtimise ja kontrollimise õigus on täitjariigi pädevatel asutustel või ametiisikutel.

Kontrollialuste saatetiste regulatsioon on sätestatud artiklis 28. Eelnõu ei sätesta eraldi EIO korra ja Napoli II konventsiooni artikli 22 kattuvust, mida tuleks eelnõu menetluse käigus täpsustada, et vältida sama meetme puhul kattuvaid koostöömenetlusi.

Artikkel 30. Piiriülene jälgimine

Artikkel 30 kehtestab piiriülese jälgimise jaoks uue regulatsiooni, kuid piiriülene jälgimine ega selle kasutamine EIO kontekstis ei ole iseenesest uus. Kehtiva EIO direktiivi artikkel 3 hõlmab üldiselt kõiki uurimistoiminguid, samas kui põhjenduspunkt 9 näeb ette, et direktiivi ei tuleks kohaldada Schengeni rakenduskonventsioonis osutatud piiriülese jälgimise suhtes. Seetõttu ei ole kehtivas direktiivis piiriülese jälgimise menetlust eraldi reguleeritud ning selle kasutamise praktika on olnud liikmesriigiti erinev. Eesti õigus võimaldab juba praegu EIOt piiriüleseks jälgimiseks kasutada ning KrMS § 489⁴² kohaselt lähtutakse sellise EIO puhul §-s 472 sätestatud piiriülese jälgimise korrast, arvestades EIO regulatsiooni erisusi. Schengeni konventsiooni alusel on võimalik piiriülest jälgimist ilma asukohariigi nõusolekuta jätkata 5 tunni jooksul pärast piiriületust.

Eelnõu artikkel 30 sätestab, et EIO võib koostada artikli 5 punktis a nimetatud kriminaalmenetluses selleks, et jätkata täitjariigi territooriumil taotlevas riigis alustatud isiku või eseme jälgimist, kui jälgimist teostavad õiguskaitseametnikud ning nad teevad tõendite hankimiseks tehniliste vahendite abil heli-, visuaalseid või muid salvestisi. Täitjariik võib keelduda, kui selline uurimistoiming ei oleks sarnases riigisiseses asjas lubatud, samuti võib täitev asutus seada jälgimisele muid tingimusi. Taotleva riigi ja täitjariigi asutused lepivad kokku jälgimise kestuse ja praktilise korralduse. Taotleva riigi ametnikud võivad täitjariigis üksnes jälgida ja jälgimist dokumenteerida; neil ei ole õigust rakendada sundi ega õigust siseneda eravaldusse. Täitjariigi taotluse korral tuleb jälgimine anda üle täitva riigi õiguskaitseametnikele.

Uus on ka direktiivi eelnõus sätestatud kiireloomulise piiriülese jälgimise menetlus. Kui kiireloomulisuse tõttu ei ole EIOt võimalik enne piiriületust koostada ja edastada, võib taotleva riigi õiguskaitseametnik jälgimist täitjariigis jätkata. Täitjariigi pädevat asutust tuleb teavitada kohe pärast piiriületust ning EIO tuleb koostada ja edastada viivitamata, kuid hiljemalt 48 tunni jooksul. Jälgimisel tuleb järgida täitjariigi juhiseid ning jälgimine tuleb tema nõudel või EIO tunnustamisest või täitmise keeldumise korral lõpetada. Kui 24 tunni jooksul EIO edastamisest ei ole tunnustamise või täitmise otsust tehtud, võib jälgimine jätkuda ainult juhul, kui täitev asutus lubab selle jätkamist artikli 13 lõike 4 punkti c alusel. Kui täitjariik EIO täitmise keeldub või piiriülese jälgimise jätkamist ei luba, võib taotlev riik kogutud materjali kasutada üksnes juhul, kui see on rangelt vajalik avalikku julgeolekut ähvardava vahetu ja tõsise ohu ennetamiseks.

Eelnõu täpsustab ühtlasi EIO ja Schengeni rakenduskonventsiooni artikli 40 vahekorda. Põhjenduspunkti 39 järgi määratakse kohaldatav koostööinstrument jälgimise peamise eesmärgi alusel: kui kriminaalmenetluses on jälgimine korraldatud või lubatud tõendite hankimiseks, kasutatakse EIOt; politsei operatiivkoostöö raames toimuvale piiriülesele jälgimisele jääb artikli 59 lõike 7 kohaselt kohaldatavaks Schengeni rakenduskonventsioon. Eelnõu muudatuse põhisisu on tõendite hankimise eesmärgil toimuva piiriülese jälgimise EIO korra selgesõnaline sätestamine ja selle menetluse ühtlustamine ELi tasandil. Kahtluse korral näeb põhjenduspunkt 39 ette taotleva riigi ja täitjariigi pädevate asutuste viivitamatu konsulteerimise.

Artiklid 31–34. Elektroonilise side pealtkuulamine ja tehnilised salvestusseadmed

Artikkel 31 säilitab teise liikmesriigi tehnilist abi vajava elektroonilise side pealtkuulamise senise korra. Uus on kohustus koostada uus EIO, kui pealtkuulamist soovitakse täitjariigis jätkata kauem kui esialgses EIOs märgitud. Artikkel 33 jätab tehnilise abita pealtkuulamise 96-tunnise teavitusmenetluse üldreeglina alles, kuid lisab kohustuse, et teavituse saanud asutus, kellel puudub selle menetlemiseks pädevus, edastab teate pädevale asutusele hiljemalt 24 tunni jooksul. Samuti lisanduvad lisateabe küsimise võimalus, võimalus pikendada 96-tunnist tähtaega veel kuni 96 tunni võrra, kasutamiskeelu korral materjali kustutamine ning uue teatise nõue pealtkuulamise jätkamiseks üle esialgses teates märgitud aja.

Artikkel 34 on samuti uus. See kohaldab artikli 33 teavitusreegleid asukoha-, heli- või visuaalsete andmete kogumist võimaldava tehnilise salvestusseadme kasutamisele teise liikmesriigi

territooriumil, kui selle riigi tehnilist abi ei vajata. Sellised toimingud olid samuti põhimõtteliselt juba kehtiva EIO alusel lubatud, kuid täpsema regulatsiooni puudumise tõttu oli liikmesriikide praktika selles osas erinev. Eesti õiguses tuleb selleks luua teavitusmenetlus ja määrata pädev asutus.

Artikkel 35. Varem vahetatud teabe tõendina kasutamine

Artiklis sätestatakse uus regulatsioon nõusoleku taotlemiseks, et kasutada tõendina teavet, mis saadi direktiivi (EL) 2023/977 kohase politsei teabevahetuse kaudu või 2000. aasta ELi vastastikuse õigusabi konventsiooni artikli 7 kohase omaalgatusliku teabevahetuse käigus. Nõusolekutaotlus esitatakse ainult siis, kui seda nõuab taotluse esitanud riigi õigus või teabe algse edastamise tingimus. Taotlus peab olema vajalik ja proportsionaalne ning lubatud sarnases riigisisises asjas. Otsus tehakse üldjuhul 14 päeva jooksul ja tähtaega võib pikendada kuni kümne päeva võrra.

Artiklid 36–41. Euroopa kaugosalemise määruse (ERPO) mõiste, koostamine ja tunnustamine

Artiklites sätestatakse uus Euroopa kaugosalemise määruse regulatsioon. ERPO võimaldab kahtlustataval, süüdistataval või kannatanul, kellel on kriminaalmenetluse osalise staatus, osaleda teisest liikmesriigist videokonverentsi või muu kaugside tehnoloogia abil ühel või mitmel kriminaalkohtu istungil. Sellisena eristub ERPO regulatsioon artiklis 24 sätestatud kaugülekuulamise korrast, mis on mõeldud üksnes tõendite kogumise eesmärgil ülekuulamiseks. ERPO võimaldab isikul osaleda tervel kohtuistungil. Üldreeglina peab isik kaugosalemisega nõustuma. ERPO võib erandina teha enne nõusoleku saamist, kui see on tõhusa ja korrakohase õigusemõistmise tagamiseks erandkorras vajalik, kuid kohus peab nõusoleku kindlaks tegema enne tunnustamise ja täitmise otsust. Ilma nõusolekuta saab ERPO teha ainult artikli 37 lõikes 3 nimetatud erandlikel asjaoludel, kui isiku kohapeal osalemisest tuleneks tõeline ja vahetu või ettenähtav tõsine oht avalikule julgeolekule või rahvatervisele ning istungi edasilükkamine või menetluse peatamine oleks vastuolus tõhusa ja korrakohase õigusemõistmisega.

Artikkel 38 nõuab, et enne nõusoleku andmist teavitataks isikut muu hulgas võimalusest küsida taotlevas riigis nõu kaitsjalt, õigusest suulisele ja kirjalikule tõlkele ning ERPO täitmise korrast ja eriõigustest. Laste puhul on kaitsjaga konsulteerimine enne nõusoleku andmist kohustuslik.

Artikli 37 järgi saab ERPO teha siis, kui asjaomane isik elab või hakkab elama täitjariigis, viibib seal mõjuval põhjusel ajutiselt või on seal teises menetluses kinni peetud. Seega on ERPO piiriülene koostöömenetlus. Kui isiku kaugosalemise saab korraldada Eestis ilma teise liikmesriigi asutuse abita, peaks saama jätkuvalt kohaldada KrMS-i riigisiseseid kaugosalemise sätteid, mitte ERPO menetlust.

Artikkel 42. ERPO täitmine

Eelnõu kohaselt peab ERPOt täitev kohus korraldama kutse kättetoimetamise ja kontrollima isikusamasust. Istungil viibib täitjariigi kohtu esindaja, kes vastutab isikusamasuse kontrollimise ja vajaliku tehnilise taristu nõuetekohase toimimise eest. Istungi viib läbi taotlev kohus, see toimub tema juhtimisel ning istungile kohaldatakse taotleva riigi õigust. Täitjariik peab tagama kaitsjaga turvalise, konfidentsiaalse ja toimiva suhtluskanali, haavatavatele isikutele vajaliku tehnilise taristu, taotleva riigi või asjaomase isiku taotluse korral vajaduse korral tõlgi ning kannatanule emotsionaalse toe.

Eelnõu nõuab, et taotlevas liikmesriigis kahtlustatavat või süüdistatavat esindav volitatud kaitsja viibiks ERPOga seotud istungil kohtusaalis füüsiliselt kohal. Pärast istungit koostab täitjariik protokoll, kuhu märgitakse istungi kuupäev ja koht, asjaomase isiku andmed, täitjariiki esindavate osalejate andmed ja ametikohad, antud vanded ning istungi tehnilised tingimused. See on üksnes

ERPO täitmise dokument ega asenda kohtuistungis sisulist protokoll, mille suhtes kohaldatakse artikli 41 lõike 3 järgi taotleva riigi õigust.

Artiklid 43–46. ERPO keeldumisalused, tähtajad ja teavitamine

Artikli 43 lõikes 1 on sätestatud kolm kohustuslikku ERPO tunnustamata või täitmata jätmise alust: amnestia, *ne bis in idem* ning olukord, kus kahtlustatavat või süüdistatavat ei saa tema vanuse tõttu võtta täitjariigi õiguse alusel kriminaalvastutusele. Lõikes 2 on seitse valikulist alust, sealhulgas immunitet või privileeg, aegumine, teatavad territoriaalse jurisdiktsiooni juhtumid, põhiõiguste ilmse rikkumise oht, kahepoolse karistatavuse puudumine, selgelt ebaproportsionaalne koormus täitjariigi kohtusüsteemile ning puudulik või ilmselgelt väär vorm. Artikli 44 järgi tuleb tunnustamise või täitmise otsus teha võimalikult kiiresti ja hiljemalt 30 päeva jooksul; seda tähtaega võib põhjendatud juhul pikendada kuni 30 päeva võrra. Artikli 45 järgi võib ERPO täitmata jätmine olla põhjendatud, kui kutset ei saa kätte toimetada, sest isikut ei suudeta mõistlikele jõupingutustele vaatamata täitjariigist leida.

Artikkel 47. Ajutised meetmed enne Euroopa vahistamismäärust

Eelnõu sätestab, et kui ERPO koostati täitjariigist pärit kahtlustatava või süüdistatava menetluses osalemiseks ning menetluse tulemusel mõistetakse ta süüdi ja määratakse vabadusekaotuslik karistus või vabadust piirav julgeolekumeede, võib taotlev riik eelnõu kohaselt teavitada täitjariiki kavatsusest koostada Euroopa vahistamismäärus. Täitjariik peab võimaldama oma riigisisese õiguse alusel kohaldada tõkendeid, sealhulgas vahistamist, millega tagatakse isiku jäämine täitjariigi territooriumile Euroopa vahistamismääruse saabumise ning selle tunnustamise ja täitmise kohta tehtava otsuseni. Eelnõu ise uut autonoomset vahistamist ei loo.

Artiklid 48–50. Konsultatsioonid, menetlusõigused ja õiguskaitsevahendid

Artikkel 49 kohustab tagama, et ERPOga seotud menetluses austatakse menetluse õiglust ning liidu ja kohaldatava riigisisese õiguse alusel isikule kuuluvaid menetlusõigusi saab kaugteel tegelikult kasutada. Haavatavatele isikutele tuleb tagada sobiv menetluskord ja laste puhul seada esikohale lapse parimad huvid. Kui isik on taotlenud või nõustunud kaugosalema rohkem kui ühel istungil, on tal õigus järgmistel ERPOga hõlmatud istungitel kohapeal osaleda; sel juhul peab taotlev asutus võtma ERPO tagasi.

Artikkel 50 annab õiguskaitsevahendi ERPO koostamise vastu taotlevas riigis ning tunnustamise ja täitmise vastu täitjariigis. Täitjariigis kasutatud õiguskaitsevahend peatab ERPO tunnustamise ja täitmise. Kui istungi ajal tekib tehniline või praktiline probleem, mis võib kahjustada õiguste tegelikku kasutamist või menetluse õiglust, tuleb istung peatada ja probleem lahendada; vajaduse korral määratakse istungi kordamise aeg. Kui tehnilised probleemid püsivad ja neid ei saa mõistliku aja jooksul lahendada, võib taotlev asutus või ametiisik ERPO tagasi võtta ning uus istung tuleb määrata nii, et isikul oleks võimalik korraldada füüsiline kohalejõudmine.

Artiklid 51–57. Suhtlus, keskasutus, kulud ja statistika

Artikkel 51 seob direktiivi kohase ametliku suhtluse määrusega (EL) 2023/2844 loodud detsentraliseeritud IT-süsteemiga, välja arvatud artiklis 51 loetletud erandjuhtudel, mil võib kasutada alternatiivseid ja sobivaid edastusvahendeid. Artikkel 52 lubab liikmesriigil määrata ühe või mitu keskasutust ning anda neile EIODE, artikli 30 lõike 6 ja artiklite 33–34 teadete, artikli 35 nõusolekutaotluste, ERPOde ja nendega seotud ametliku suhtluse haldusliku edastamise ja vastuvõtmise ülesande. Artikli 54 järgi kannab täitjariik oma territooriumil EIO või ERPO täitmise kulud. Kui kulud on erakordselt suured, võivad asutused kulude jagamise või määruse muutmise üle konsulteerida; kokkuleppe puudumisel võib taotlev asutus määruse tagasi võtta või jätta selle jõusse ja kanda erakordselt suureks peetud osa kuludest.

Artikkel 55 on uus ja kohustab liikmesriike koguma ning komisjonile igal aastal edastama koondstatistikat EIOde, kiireloomuliste piiriülese jälgimise teadete, tunnustamata või täitmata jätmiste, õiguskaitsevahendite, täitmisaegade, artiklite 33 ja 34 teadete ning ERPOde kohta. Komisjonile edastatav statistika ei tohi sisaldada isikuandmeid. Osa andmeid tuleb koguda automaatselt määruse (EL) 2023/2844 artiklis 12 nimetatud etalonteostuse tarkvara või vastava funktsiooniga riikliku IT-süsteemi kaudu.

Artiklid 58–65. Teated, rahvusvahelised instrumendid, üleminek ja ülevõtmine

Artikkel 58 kohustab liikmesriike lisaks EIO taotlevale ja täitvale asutusele või ametiisikule teatama komisjonile artiklite 33 ja 34 teatiste pädevad asutused või ametiisikud ning artikli 30 lõike 6 kiireloomuliste teadete saatmiseks ja vastuvõtmiseks määratud asutused või ametiisikud. Artikkel 59 lisab nende konventsioonide loetellu, mille direktiivile vastavad sätted asendatakse direktiiviga liikmesriikidevahelistes suhetes, Euroopa Nõukogu küberkuritegevuse konventsiooni ja selle lisaprotokollid ning eelnõus loetletud ÜRO konventsioonid. Lõige 3 näeb ette, et pärast 22. maid 2017 vastu võetud 1959. aasta Euroopa õigusabikonventsiooni lisaprotokollid direktiivile vastavad sätted asendatakse direktiivi vastavate sätetega. Lõige 7 jätab Schengeni rakenduskonventsiooni kohaldatavaks politsei operatiivkoostöö raames toimuvale piiriülesele jälgimisele.

Artikli 60 järgi kohaldatakse direktiivi artikli 1 lõikes 1 nimetatud menetlustele, mis on alatatud alates kahe aasta möödumisest direktiivi jõustumisest. Artikli 51 kohaldamine artikli 21, artikli 30 lõike 6, artiklite 34 ja 35 ning ERPO menetlustega seotud suhtluses algab komisjoni määratud hilisemal kuupäeval. Enne üldist kohaldamiskuupäeva laekunud EIOde ja tehnilise abita pealtkuulamise teadete suhtes kohaldatakse jätkuvalt direktiivi 2014/41/EL. Artikli 61 järgi tuleb eelnõus loetletud uued ja muudetud sätted üle võtta kahe aasta jooksul direktiivi jõustumisest.

6. Eesti seisukohad ja nende põhjendused

6.1. Eesti toetab ettepanekut ajakohastada kriminaalasjades tõendite kogumise regulatsiooni, suurendada piiriüleste menetluste teostamise õigusselgust ning kõrvaldada Euroopa uurimismääruse kohaldamisel ilmnenu puudused. Peame oluliseks eelnõu eesmärgi, et liikmesriikide vaheline koostöö oleks kiire ja tõhus, säilitades samas tõendite kogumise paindlikkuse ning liikmesriikide menetlusautonoomia.

Euroopa uurimismääruse kui liikmesriikide vahelise tõendite kogumise keskse koostööinstrumendi kohaldamisel on ilmnenu erinevusi nii üldiste õiguspõhimõtete kui ka üksikute uurimistoimingute regulatsiooni tõlgendamisel. Seetõttu on põhjendatud ilmnenu lünkade kõrvaldamine ning kehtiva korra täpsustamine. Uued nõuded ei tohiks siiski muuta EIO menetlust põhjendamatult keerukaks ega tuua kaasa tarbetuid kooskõlastus-, kinnitamis- või teavitamiskohustusi. Samuti peab liikmesriikidele jääma võimalus korraldada uurimistoimingute lubamine ja teostamine oma menetlusõiguse kohaselt, kui see ei takista vastastikuse tunnustamise põhimõtte tõhusat toimimist ega vähenda menetlusosaliste õiguste kaitset.

6.2 Eesti toetab ühtsete nõuete kehtestamist Euroopa uurimismääruse väljastamiseks pädeva asutuse määramisele. Peame oluliseks, et säiliks prokuröri pädevus väljastada Euroopa uurimismäärus ilma kohtu kinnitusest juhul, kui vajalik kohtu luba taotletava menetlustoimingu tegemiseks on juba antud või kui sellist luba ei ole riigisisese õiguse kohaselt vaja.

EIO koostamine ja väljaandmine on Eestis koondunud peamiselt prokuratuuri pädevusse. Eelnõu täienduse kohaselt vajab prokuröri koostatud EIO kohtulikku kinnitamist, kui konkreetseks uurimistoiminguks on nõutav kohtu eelnev luba ja seda ei ole veel saadud. Kui vajalik kohtu luba on juba olemas, ei ole sama toimingu korduv kohtulik kinnitamine EIO väljastamisel vajalik. Eesti õigus eeldab kohtu luba nõudva toimingu puhul loa taotlemist enne EIO esitamist, seega see muudatus Eesti õigust ei mõjuta. On oluline, et prokuröril säiliks pädevus EIO väljastada juhul, kui taotletav uurimistoiming ei vaja riigisisese õiguse kohaselt kohtu luba.

6.3. Eesti toetab tõendite kogumise eesmärgil toimuva piiriülese jälgimise reguleerimist Euroopa uurimismääruse raames. Kiireloomulise piiriülese jälgimise korral peab täitjariigile viivitamata pärast piiriületust edastatav teave võimaldama hinnata jälgimise õiguspärasust, selle jätkamise tingimusi ning otsustada selle lubatavus.

Eelnõu järgi teostatakse piiriülest jälgimist EIO alusel, kui jälgimise peamine eesmärk on kriminaalmenetluses tõendite kogumine. Politsei operatiivkoostöö raames toimuv piiriülene jälgimine toimub ka edaspidi Schengeni rakenduskonventsiooni artikli 40 alusel. Kahtluse korral, kas piiriülene jälgimine tuleb teostada EIO või Schengeni rakenduskonventsiooni artikli 40 alusel, peavad taotleva riigi ja täitjariigi pädevad asutused omavahel konsulteerima.

Eelnõu artikli 30 lõige 6 võimaldab kiireloomulisel juhul jätkata teises liikmesriigis jälgimist enne EIO koostamist ja edastamist. Täitjariiki tuleb piiriületusest viivitamata teavitada. Juhul, kui taotlev riik soovib piiriülest jälgimist jätkata, tuleb selleks esitada EIO 48 tunni jooksul. Uus regulatsioon ei tohiks kaasa tuua olukorda, kus täitjariik saab jälgimise lubatavuse sisuliseks hindamiseks vajaliku teabe alles EIO saabumisel. Juba esmane teavitus peaks sisaldama vähemalt sellist teavet menetluse, jälgitava isiku või objekti, jälgimise eesmärgi, kasutatavate vahendite ja kiireloomulisuse põhjuste kohta, mis võimaldab täitjariigil otsustada, kas ja millistel tingimustel võib jälgimist tema territooriumil jätkata. EIO võib seejärel vormistada artiklis ette nähtud tähtaja jooksul.

6.4. Eesti toetab direktiivi kohaldamisala täpsustamist, mis võimaldaks Euroopa uurimismääruse alusel menetlustoiminguid teostada ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise menetlustes. Selline laiendus peab jääma kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö raamidesse ning säilitama isikute menetluslikud tagatised.

Eelnõu artikli 5 punkt a võimaldab EIOt kasutada kriminaalmenetluses, mida õigusasutus toimetab või võib alustada kuriteo suhtes. Direktiiv (EL) 2024/1260 laiendab konfiskeerimise võimalusi ka varale, mis on tuvastatud kuriteoga seotud uurimise käigus, kui kohus on veendunud, et vara pärineb kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuritegelikust tegevusest. Konfiskeeritava vara pärinemist konkreetsest üksikkuriteost ei pea seejuures tõendama ning direktiivi kohaselt võib selline konfiskeerimine toimuda ka eraldi konkreetset kuritegu puudutavast kriminaalmenetlusest.

Seetõttu tuleks eelnõus täpsustada, et EIOt saab kasutada sellises konfiskeerimismenetluses vara tuvastamiseks ja jälitamiseks vajalike uurimistoimingute tegemiseks.

6.5. Eesti toetab Euroopa kaugosalemise regulatsiooni loomist selleks, et võimaldada teises liikmesriigis viibival kahtlustataval, süüdistataval või kannatanul osaleda kriminaalkohtu istungil kaugteel. Peame oluliseks eelnõu põhimõtet, et Euroopa kaugosalemise määruse väljastamise eeldused, sealhulgas kaugosalemise lubatavus, peavad jääma taotleva riigi õiguse reguleerida. Direktiivis tuleb selgelt kindlaks määrata taotleva ja täitva riigi ülesanded ning vältida täitjariigile selliste kohustuste panemist, mida on otstarbekam täita taotlevas riigis. Euroopa kaugosalemise määruse täitmine ei tohi täitjariigile kaasa tuua ebaproportsionaalset koormust.

ERPO loob ühtse õigusraamistiku olukordadeks, kus menetlusosaline viibib teises liikmesriigis ja tema kaugosalemise korraldamiseks on vaja asukohariigi abi. ERPO ei peaks seejuures ühtlustama liikmesriikide riigisiseseid reegleid selle kohta, millal võib menetluslune isik kohtuistungil kaugteel osaleda. Selle otsustamine peab jääma taotleva riigi õiguse reguleerida.

ERPO täitmine eeldab täitjariigilt kohtulikke, praktilisi ja tehnilisi toiminguid. Seetõttu tuleb regulatsiooni kujundamisel selgelt eristada taotleva ja täitva riigi ülesanded. Täitjariigile ei tohiks panna kohustusi, mida saab menetluse olemust arvestades mõistlikult täita taotlev riik, näiteks asjaomaselt isikult kaugosalemiseks nõusoleku küsimine. Samuti ei tohi ERPO täitmine kaasa tuua ebaproportsionaalset koormust täitjariigi kohtutele.

Eelnõu artikli 47 kohased ajutised meetmed enne Euroopa vahistamismääruse väljastamist vajavad täpsustamist. Eelnõust ei nähtu selgelt, milliseid meetmeid võib kohaldada, millistel tingimustel

ning kuidas suhestub regulatsioon Euroopa vahistamismääruse süsteemiga. Meetmete kohaldamine peab jääma täitjariigi riigisisese õiguse raamidesse.

6.6 Eesti peab oluliseks, et kohtuistungil kaugosalemine toimuks üldjuhul ainult asjaomase isiku nõusolekul. Sellest põhimõttest võib teha põhjendatud erandeid, kui kaugosalemine on vajalik, proportsionaalne ega kahjusta isiku kaitseõigusi. Isikul peab olema tegelik võimalus pidada kaitsjaga nõu ning suhelda temaga turvaliselt ja konfidentsiaalselt.

Inimene peab aru saama kaugosalemise mõjust oma menetlusõigustele, mistõttu on selleks vajalik tema nõusolek. Samas võib esineda erandlikke olukordi, kus inimese kaugosalemine istungil on vajalik menetluse nõuetekohaseks jätkamiseks ka nõusolekuta. Sellised erandid peavad olema direktiivis selgelt määratletud ning nende kohaldamist tuleb igal üksikjuhul põhjendada, hinnates meetme vajalikkust ja proportsionaalsust.

Kaugosaledes kohtuistungil peab inimene saama oma kaitseõigusi ka tegelikult kasutada. Selleks tuleb talle õigel ajal selgitada tema õigusi ning tagada võimalus kaitsjaga konfidentsiaalselt nõu pidada. Direktiivis tuleb üheselt määrata ka nõusoleku küsimise ja tagasivõtmise kord ning nõusoleku tagasivõtmise tagajärjed ERPO edasisele täitmisele.

Eelnõu artikli 49 lõike 3 alusel võib inimene, kes on taotlenud või nõustunud istungil kaugosalema, saab osaleda ERPOga hõlmatud istungitel ka kohapeal; sellisel juhul võtab taotlev asutus või ametiisik ERPO tagasi. Eelnõu ei sätesta eraldi üldist nõusoleku tagasivõtmise korda. Direktiivis tuleks selgelt määrata, kas ja millistel tingimustel saab nõusoleku enne ERPO täitmist või selle kestel tagasi võtta.

6.7 Eesti toetab isikute põhiõiguste tõhusat kaitset direktiivi alusel toimuvates menetlustes. Samas tuleb vältida dubleerivate õiguskaitsevahendite kehtestamist ning kavandatavad lahendused peavad olema vajalikud ja proportsionaalsed. Õiguskaitsevahendeid peab saama kasutada selles liikmesriigis, kelle otsust või toimingut vaidlustatakse, ning ei tohi kaasa tuua kriminaalmenetluse põhjendamatu pikenemist või ebamõistlikku menetluskoormust.

EIO ja ERPO menetlustes tuleb tagada, et inimesel oleks võimalik oma õigusi tegelikult kasutada ja vajaduse korral nende rikkumist vaidlustada. Samas tuleks uusi nõudeid ja õiguskaitsevahendeid kehtestada üksnes juhul, kui olemasolevad lahendused ei taga piisavat kaitset.

Regulatsioon peab arvestama kriminaalmenetluse eripäradega ega tohi põhjendamatu takistada tõendite kogumist, pikendada menetlust või suurendada pädevate asutuste töökoormust. Iga kavandatava meetme puhul tuleb seetõttu hinnata selle vajalikkust, sobivust ja mõju menetluse tõhususele.

EIO puhul tuleb vältida olukorda, kus juba täitjariigis kogutud tõendi üleandmine avab põhjendamatu uuesti vaidluse varasema riigisisese uurimistoimingu üle, kui täitjariigi õigus näeb selle vaidlustamiseks juba ette samaväärsed võimalused. ERPO puhul peaks kaugosalemise lubatavuse, vajalikkuse ja mõju kaitseõigustele vaidlustamine toimuma taotlevas riigis, kuna istung toimub taotleva kohtu juhtimisel ja taotleva riigi õiguse alusel. Täitjariigis kasutatav õiguskaitsevahend peaks piirduma ERPO tunnustamise ja praktilise täitmise seotud küsimustega ega tohiks automaatselt peatada täitmist küsimustes, mis kuuluvad taotleva kohtu pädevusse.

6.8. Eesti toetab rahvusvahelise justiitskoostöö digitaliseerimist. Samas peab direktiivi ülevõtmise tähtaeg olema piisav vajalike õiguslike, korralduslike ja tehniliste muudatuste tegemiseks, sealhulgas infosüsteemide arendamiseks. Statistika kogumine peab toimuma automatiseeritult olemasolevate infosüsteemide kaudu ega tohiks tekitada liikmesriikidele põhjendamatu aruandluskoormust.

Direktiivi rakendamine eeldab lisaks õigusaktide muutmisele pädevate asutuste töökorralduse kohandamist ja infosüsteemide arendamist. Seetõttu peab ülevõtmistähtaeg võimaldama kõik vajalikud muudatused nõuetekohaselt ette valmistada ja rakendada. Kui infosüsteemide tehnilised nõuded on aegsasti teada ning Euroopa Komisjon toetab liikmesriike nende rakendamisel ning EL

tasandi kesksed tehnilised lahendused saavad valmis, on direktiivi ülevõtmise tähtajaks eelnõuga pakutav 2 aastat põhjendatud. Kui menetluse käigus peaks liikmesriikidele kohustusi lisanduma, siis tuleb üle vaadata ka ülevõtmise tähtaeg. Euroopa Komisjonile statistika esitamise kohustused tuleb kavandada nii, et vajalikud andmed saadakse võimalikult suures ulatuses automaatselt olemasolevatest infosüsteemidest. Käsitsi andmete kogumist ja eraldi aruannete koostamist tuleb vältida, et mitte suurendada liikmesriikide töökoormust.

7. Arvamuse saamine ja koostöölastamine

Vabariigi Valitsuse seisukohtade koostamiseks saadeti üleskutse arvamuse avaldamiseks Siseministeriumile, Riigikohtule ning maa- ja ringkonnakohtutele, Riigiprokuratuurile ning Advokatuurile.

Direktiivi eelnõu kohta esitasid arvamuse Siseministerium, Riigiprokuratuur ja Eesti Advokatuur ning nende arvamused on kajastatud eelnõu lisaks olevas koostöölastustabelis.